

יד ושם

המשרד לאזרחים ותיקים

"לדורות" סיפוריהם של ניצולי השואה החיים בישראל

שאלון לרישום קורות ניצולי השואה

איסוף סיפוריהם של ניצולי השואה הוא אחד המרכיבים החשובים ביותר בשימור הזיכרון ובהנחלתו לדורות הבאים. לכן, המידע על קורותיהם של הניצולים חיוני מאוד לחוקרים ולבני הדורות הבאים. בעזרת מידע זה אפשר יהיה להכיר את הסיפורים הפרטיים המרכיבים את התמונה הרחבה של תקופת השואה. לסיפור האישי שלכם יש חשיבות לאומית, מחקרית וחינוכית. אוסף הסיפורים מפורסם באתר אינטרנט מיוחד שכתובתו www.ledorot.gov.il

שם משפחה ושם פרטי כיום

שם משפחה: טאובר	שם פרטי: רות
-----------------	--------------

פרטים אישיים לפני השואה ובתקופתה
במידה והשאלה אינה נוגעת אלייך, אין צורך לענות עליה

שם משפחה איתו נולדתי: שרייבר		בלועזית Schraber
שם פרטי איתו נולדתי: רוזה		בלועזית Rosa
שנת לידה:	מין:	שנת לידה:
עיר לידה: בְּנֵצְיָדָה	נקבה	1922
שם פרטי ושם משפחה של האב: אנשל אשר שרייבר		בלועזית
שם פרטי ושם נעורים של האם: פרל מושקוביץ		ארץ לידה: רומניה
מקום מגורים קבוע לפני המלחמה: גורא הומרה		בלועזית Gura Humorului
השכלה/תואר אקדמי לפני המלחמה: (יסודי, תיכון, אוניברסיטה, ישיבה) גימנסיה 12 שנות לימוד		מקצוע לפני המלחמה: (תלמיד, סנדלר, מורה) תלמיד
מקומות מגורים בתקופת המלחמה: אוקראינה, מוגילוב (שם העיר או האזור ושם הארץ)		
במידה והיית בגטו, ציין את שמו: מוגילב		בלועזית Mogilev
במידה והיית במחנה עבודה או מחנה ריכוז, ציין את שמו		בלועזית
המקום בו נודע לך כי הנך אדם חופשי: מוגילב		תאריך השחרור: 1944
במידה והיית במחנה עקורים ציין את שמו (מחנות פליטים שהוקמו לאחר המלחמה בעיקר באוסטריה, גרמניה ואיטליה)		ציין מקום אליו חזרת לאחר השחרור צ'רנוביץ
במידה והיית במחנות מעצר בקפריסין, ציין ממתן עד מתי		שנת עליה:
סוף דצמבר 1947 עד 7 יולי 1948		1948
		פן קרסצ'נט

אנא ספרי/י על קורותיך לפני המלחמה

(ציוני דרך: הבית בו גדלת, בית הספר, חברי ילדותך; במה עסקו הורייך, המשפחה המורחבת, חגים ומאכלים)

הסבים שלי שידכו בין הוריי, כשאמי הייתה בת 15.5 ואבי היה בן 17.5. אבי היה תלמיד מצטיין בישיבת 'עץ חיים' בעיר סיגט, והמשפחה של אמי הייתה משפחה אמידה שחיפשה כשידוך לאמי תלמיד חכם. סבי- אביה של אמי – רצה לחכות עם החתונה עד שאמי תהיה בת 17, וכך אבי ואמי לא נפגשו עד שאמי הייתה בת 17. לפני שנפגשו אבי רק רצה לדעת אם הכלה המיועדת יפה.. אמי הייתה מביאה בחגים מתנות לחותנתה לעתיד.

ההורים של אמי, שכאמור היו אמידים נתנו לאבי כנדוניה 500 מטבעות זהב. זה היה הרבה כסף. חבר של אבי ייעץ לו לפתוח עם הכסף עסק לממכר כלים. ההורים שלי היו גרים אז בעיירה קטנה בשם בנצידה. אבי היה מוכר לאנשים בהקפה כלים, ואנשים לא שילמו, וכך העסק פשט רגל. אני זוכרת קערת מרק לשבת שהייתה לנו בבית, זיכרון מחנות הכלים של אבא.

אחרי שהעסק נכשל, אבא חזר מבנצידה לישיבה בסיגט ללמוד, הרב טייטלבוים שהיה לימים האדמו"ר מסאטמר למד שלוש שנים מעליו. אני מניחה שסבי מצד אמי תמך מבחינה כלכלית. עברנו לגורא הומורה כשהייתי בכיתה ג'. אבא הלך לר' מויז'ניץ לשאול האם כדאי לעבור דירה – במחוז מרמורש היה ריכוז גדול של יהודים, ובבוקובינה פחות, ואבא פחד שאנחנו, הילדים, 'נתקלקל' מבחינה דתית. הר' מויז'ניץ אמר שנעבור לבוקובינה מכיוון שהפרנסה של אבי תהיה טובה יותר. הילדות שלנו הייתה טובה מאד. אבא שלי היה רב בגורא הומורה. הוא קיבל 6000 ליי לחודש, וזאת הייתה משכורת יפה מאד. בת דודה שלי לדוגמה התחתנה עם בחור שהרוויח 2500 ליי בחודש וגם עם זה הסתדרו, אז אנחנו חיינו ברווחה.

אמא שלי לא הייתה עובדת מחוץ לבית, והייתה לנו גם עוזרת גויה 24 שעות ביממה. אמא הייתה מבשלת, אופה לחם ביום שני לכל השבוע, וביום שישי הייתה אופה חלות. אני אהבתי לקום בבוקר מוקדם ולעזור לאמא לאפות חלות ועוגות, אני זוכרת שאמא גם קנתה לי תבניות קטנות לאפיה. אחותי הייתה אוהבת לישון, לא הייתה לה את היוזמה לעשות דברים, אבל אני הייתי פעילה ומעורבת בכל דבר. אבא שלי תמיד היה אומר שאני מזכירה את סבתי, אם אמי, שעל שמה אני קרויה, שהייתה גם זריזה ופעלתנית.

אחותי, שגדולה ממני בשנתיים, ואני למדנו, עשינו עבודות יד, לא היינו צריכות לעבוד. למדנו בבית ספר כללי ואחרי הצהריים היה בית יעקב. כשהמורה בבית יעקב חלתה, אחותי הייתה בכיתה שביעית, היא הייתה חכמה מאד, היו קוראים לה 'מיניסטרקאפ', הכוונה שיש לה ראש מבריק כמו של שר. המורה ביקשה מאחותי שתחליף אותה בהוראה עד שתחלים, ואחותי לימדה במקומה 7 כיתות, והיא הייתה רק בת 17. אבא שלי חשב שזה מוגזם, הוא התערב והיא עברה ללמד רק את ארבע הכיתות הנמוכות. כשהמורה נפטרה לאחר כמה חודשים הביאו מורה חדשה.

היו 3 רבנים בעיר, אשתו של אחד מהם הייתה מבית ויז'ניץ. אבא שלי לא היה שייך לחסידות מסוימת, אבל באופי שלו היה רב חסידי. הייתה לו גישה מאד רציונאלית- הוא לא היה מהאנשים המאמינים שלרבי יש תקשורת ישירה עם א-לקים ושהוא עושה נפלאות, הוא האמין שרבנים הם פשוט מורי דרך בעלי ידע וחכמת חיים, שיודעים להסביר בנועם לאנשים על גישה בריאה יותר לחיים. ליטאים לא היו בעיירה שלנו.

היה לי אח בכור שקבור בגורא הומורה, הוא נפטר בגיל 17 מטיפוס. חברים שלו סיפרו שהם שיחקו בחוץ כדורגל או משהו דומה, אחי היה צמא, וכנראה שתה מים מזוהמים. אני הייתי בת 9 כשזה קרה. לא הבנתי בכלל מה זה מוות. אני רק זוכרת שהתפללתי בלילה לא-להים שייקח אותי במקום את אחי, כי ידעתי שיש בן אחד ושתי בנות וריחמתי על הורי, רציתי שישארו להם בן ובת. אחרי שהוא כבר נפטר, הייתי לוקחת סוכריות של שוקולד ומחביאה מתחת לכרית שלי בתקווה שאחי יבוא בלילה לקחת אותן וככה אראה אותו.

הרבה שנים אבא חשב שאחי נפטר בגלל מעבר הדירה והירידה ברמה הדתית של הקהילה. הוא כעס על הרבי מויז'ניץ על העצה. שנים אחר כך, אחרי המלחמה, אבא הבין שחלילה אם היינו נשארים במרמורש היינו הולכים למחנות השמדה עם הקהילה משם.

הייתה בעיירה תנועת המזרחי, אבל ההורים לא שלחו אותנו לתנועת הנוער שלהם, אלא לבית יעקב, כאמור. אבא

חשב שאנחנו מלומדות מידי ושהמזרחי' עממית מידי, הוא הרגיש שייך יותר לפועלי אגודת ישראל. ובאמת מהם בסוף קיבלתי את כרטיס העלייה לארץ.

בגורא הומורה היינו חיים בלי דאגות. היינו לובשות את השמלות הכי יפות, כולם היו חושבים שאלה שמלות יקרות נורא. בעצם אמי קנתה בד זול מרוכל שעבר מדלת לדלת, והתופרות בעיירה עשו עבודה יפה ותפרו לשתינו שמלות זהות בורוד ובלבן. אחותי, שהייתה מבוגרת ממני בשנתיים, אהבה במיוחד להתגנדר. היו לה חליפות מתאימות לכל עונה- חליפות סתיו, חורף, קיץ ואביב, מעילים עם פרווה, לכל חליפה היו לה נעליים, כובע, כפפות ותיק תואמים באותו צבע. היו בעיר עשירים גדולים יותר מאיתנו אבל אף אחד לא היה מקפיד על המראה כמוה. אבא שלי התעצבן שאחותי עושה לעצמה חליפות ולא נותנת לי לעשות גם בשבילי, ואחותי הייתה מתעקשת: ש'היא לא צריכה, היא ילדה קטנה'...

אחותי הכירה בחור עוד לפני הגירוש, אח של חברה שלנו, והם התחתנו מיד כשחזרו מטרנסניסטריה. אני לא הספקתי להכיר מישהו לפני, כשגורשנו הייתי רק בת 19, ועוד לא הספקתי להיות מועמדת לשידוכים כי אחותי עוד לא התחתנה. היו קוראים לי 'הסטודנטית התמידית', כי למדתי עד הרגע שגורשנו מהעיר. ידעתי אנגלית, צרפתית, רומנית, גרמנית, יידיש ועברית. למדתי אצל מורה שביקרתי אחר כך בארץ עם אחותי. הייתי נערה חברותית מאד, תמיד היו סביבי חברים וחברות.

נא ספרי על קורותיך בזמן המלחמה

(גירוש, גטאות, מחנות וצעדות מוות, במסתור או בזהות בדויה ושם בדוי, פעילות ותפקידים במחתרת, השתתפות בבריחה או בהתנגדות, האנשים שהיו בסביבתך בגטו או במסתור, במי נעזרת או אולי למי עזרת):

גירשו אותנו ב20/10/41. מכיוון שלא היה אז לאף אחד רדיו, בא מישהו מהעירייה, מתופף, והודיע שאנחנו צריכים להתייצב עד 14:00 בתחנת רכבת ולהביא בגדים חמים ואוכל לשבוע.

אני רציתי לארוז איזו שמלה של קיץ ואחותי אמרה לי 'מה, את נורמאלית? אמרו לארוז לשבוע!' והיה אז סתיו. אני לא האמנתי כל כך כנראה שזה באמת יהיה רק שבוע. אמא מהר הלכה להכין לחם ושמה בסל נצרים. לקחו אותנו לתחנת רכבת ומשם נסענו בקרונות של סוסים שאפילו את הגללים לא פינו מהם. אמא הניחה את הסל עם האוכל על הרצפה וכשרצינו לאכול הרגשנו שהלחם התמלא בריח של גללי הסוסים אז זרקנו אותו. כמה חודשים אחרי זה- כנראה שאת אותו הלחם היינו אוכלים בשמחה, אבל אז עוד לא ידענו. נסענו יום-יומיים בסירחון נוראי. לקחו אותנו עד אטאקי- עיר גבול בין אוקראינה ורומניה, שם לא היה אף יהודי יותר. כשנכנסנו לבתים הריקים היה כתוב "ידן נמט נקומה" = יהודים תיקחו נקמה, הם כתבו עם דם על הקיר, ואנחנו נבהלנו- הרי יצאנו מבית מסודר והיה לנו טוב, מה פתאום נקמה? הגענו לשם ביום שישי, בשבת אחותי הלכה בסביבה לראות איפה אנחנו נמצאים. היא ראתה קבר אחים פתוח, אפילו לא כיסו אותו, ראתה אנשים שירו בהם. היא באה אלינו וסיפרה לנו מה שהיא ראתה- אנשים, נשים וילדים ירויים. כנראה אנשים שכבר שמעו את היריות, כתבו על הקירות לפני שלקחו אותם עם הדם. אז זו היתה הפעם הראשונה שהבנו לקראת מה אנחנו הולכים, שהכרוז ההוא בעיירה לא התכוון באמת לשבוע.

בסמוך לאטאקי זרם נהר הדנייסטר, העבירו אותנו בסירות לצד השני, האוקראיני. שם גם לקחו את מעט הרכוש שלקחנו איתנו- כסף, חפצי ערך. לקחו לאחותי מזוודה יפה עם עבודות יד שלה שלקחה איתה. לקחו את כולם לבניין גדול. קרוב משפחה שלנו שיחד את אחד החיילים הרומנים שלא נצטרך ללכת עם כולם. אז אנחנו הלכנו לבית קטן נטוש. כל פעם שהגיע חייל ורצה לגרש אותנו הלאה שיחדנו אותו במשהו. הייתה אישה יהודיה שהייתה נשואה לגוי והייתה מגיעה אלינו כל פעם ואומרת שכדאי לנו לתת לבעלה רכוש כזה או אחר כי תכף ממילא ייקחו לנו אותו. היא הייתה נוראית. נשארנו שם עד שאישה יהודיה עם לב יהודי באה ואמרה לנו שאנחנו נמצאים במקום לא טוב, ליד העירייה, ושעלולים לתפוס אותנו ולגרש אותנו. אותה אישה בישלה לנו ממליגה אחרי כמה ימים שלא אכלנו. היו לאותה אישה שלוש בנות, אחת מהן תינוקת בת כשבועיים, והיא חיפשה חתיכת סבון כדי לרחוץ את התינוקת. לא היה סבון בשוק, היו הרבה סחורות שלא היו בנמצא בכלל בגלל המלחמה. לפני שעברנו את הגבול, אני החבאתי שעון זהב בתוך חתיכת סבון. עד היום יש לי אותו, זה שעון שאבא שלי נתן לאמא שלי כשהם התארסו. אז הוצאתי את השעון

ונתתי לה את חתיכת הסבון, היא הייתה שמחה נורא. אחר כך גירשו גם אותם ונשאר שתי הבנות הגדולות. גם הם לא ליקקו דבש. אני חושבת שכל אחד היה יכול לכתוב ספר, כי לכל אחד היו צרות אחרות...

כל פעם הרומנים ניסו לגרש את היהודים עוד מזרחה. אנשים ששיכנו את עצמם בבניין גדול, כל משפחה גרה בחדר, היה נוח לרומנים לגרש אותם בקבוצה. היו מגרשים אותם ברכבות לפצ'ורה- מחנה מוות. המשפחה של גיסי לעתיד, חבר של אחותי, הייתה גרה בבניין גדול כזה, את אחים שלו ואותו גירשו ואמא שלו משום מה נשארה שם, באתי לבקר אותה כעבור זמן, ובדיוק באותו זמן העמידו אנשים בתור לגירוש נוסף. בתור לגירוש עמדו שני חיילים רומנים ושני יהודים שקיבלו כסף בעבור שיתוף פעולה עם הרומנים. עמדתי בתחילת התור, ובמזל רב החיילים הרומנים אמרו לכולם להסתובב ולהתחיל ללכת דווקא לכיוון השני. עכשיו הייתי בסוף התור, כשמאחורי היו רק שני היהודים שעבדו לצד הרומנים. אחד מהם אמר בקול לשני כדי שאשמע "אתה לא צריך לראות הכל", ובכך רמז לי שאם אברח הם לא יעשו לי דבר. ברחתי וכך ניצלתי. את המגורשים בקבוצה של חבר של אחותי הכניסו אחרי נסיעה ברכבת למבנה גדול, מעין טירה, עם גדר גבוהה מאד. האנשים בתוך המבנה טיפסו זה על זה כדי לעבור מעל הגדר, וכך חבר של אחותי ואחיו הצליחו לברוח. הם הלכו בלילות ברגל חזרה למוגילב.

אנחנו גרנו באיזשהו כוך במוגילב אז לא משכנו תשומת לב. היה לנו מזל שהצלחנו איכשהו להתפרנס ממשוהו. היינו עובדות כדי להכין סוודרים- היינו מחפשות או מקבלות מאנשים קרעי בגדים מלוכלכים, אותם היינו פורמות, מכבסות היטב ביד, קושרות את קרעי החוטים אחד לשני ומכינות מהן כדור ואז מכינות סוודר חדש. מזה קיבלנו מעט מרקים גרמנים, שזה היה הכסף של האזורים הכבושים.

האוכל שאכלנו שם- עד היום אני חושבת, איך יכול להיות שנשארנו בחיים. היינו אוכלים מין דייסה צהובה של 4 כוסות מים וכוס קמח תירס- צ'יר קראו לזה, זה מה שהיינו אוכלים בוקר וערב, אני חושבת שלכלבים היו מכינים צ'יר כזה. אבא שלי לא היה יכול לאכול את זה, זה עשה לו דיזנטריה, אז בשבילו קנינו לחמנייה תמורת מרק גרמני אחד, ושלושה תפוחי אדמה קטנטנים כאלה שהוציאו מהאדמה לפני שהבשילו, וכוס תה כי הוא לא שטה מהחלב של הגויים. אני לא יודעת איך חיינו מזה, ועוד הלכתי מזה 200 ק"מ אחרי סוף המלחמה. תכף ומיד כשהפסקנו לאכול לחם כבר לא קיבלנו וסת. וזה דווקא היה טוב כי איפה היה אפשר להתרחץ ולהתנקות? אבל כשחזרנו הביתה וחזרנו לאכול לחם אז הכל הסתדר. אבל אז מי חשב על להתחתן ולהקים משפחה...

הרומנים דאגו שלא יישאר לנו כלום- את הבית עם כל הדברים שהיו לקחו. אני זוכרת לפני שיצאנו ארצתי חבילה קטנה עם שתי כריות קטנות ושמיכות, ואחותי אמרה לי 'למה את צריכה את זה, אמרו לארוז רק לשבוע ונחזור', בטח מי שנכנס לבית שלנו הייתה לו כבר חבילה מוכנה לקחת. בטח לקחו את כל המזווה שלנו- את הקמח, הריבות שאמא שלי הייתה מכינה לחורף מפירות הקיץ. אמא לקחה כמה ריבות ואבא צחק עליה ואמר: 'את רק חושבת על האוכל, מי צריך את זה?', ועוד איך היה צריך את זה: אחר כך במוגילב קנינו הירצה- סוג של דגן ממשפחת האורז, והיינו מוסיפים כף ריבה וימים היינו חיים מזה, עד שגם זה נגמר. את מעט הכסף שחסכנו שנים- גם לקחו. את המעט שהשאירו לנו אמרו לנו להחליף לרובל כי בצד האוקראיני כשעוברים את הגבול משתמשים רק ברובל, והכסף הרומני לא שמיש, אבל זה לא היה נכון. אחר כך מישהו מהיהודים חזר ואמר חברה' אל תחליפו כסף, בגלל שאפשר להשתמש שם בכסף הרומני. ככה במוגילב היה לנו עוד כסף קצת אבל חנויות וסחורות כמעט ולא היו, המצב שם היה על הפנים. יום אחד ראיתי אישה אוקראינית עם סל מוכרת לחם, שאלתי אותה כמה היא רוצה בעד כיכר, הראיתי לה שיש לי כסף. היא אמרה שהיא לא רוצה כסף אלא להחליף איתי לחם תמורת המעיל שלי. היו לי שני מעילים על הגוף, הורדתי אחד מהם- היה כזה ארוך ויפה, יש לי עד היום תמונה שלי לובשת אותו, ונתתי לה תמורת כיכר לחם, זו הייתה מציאה גדולה- כי אז כבר לא אכלנו.

היו שם שתי אחיות יהודיות מרומניה מהעיר דרהוי שהיו מסתובבות בשוק, קונות ומוכרות, הן גם הביאו לנו פעם שני סוודרים מלוכלכים וקרועים והכנו להן סוודרים חדשים, הן היו כל כך מרוצות אז הן גם הביאו לנו קליינטים. הייתה איזו אישה צעירה אוקראינית יפהפייה עם שני ילדים, בעלה היה מהנדס וניהל את בית החרושת לסוכר, כשהרוסים חזרו הדבר הראשון שהם עשו היה להרוג אותו כי הוא נשאר לעבוד עם הגרמנים, היא הייתה אישה מאד נחמדה. היא נתנה לנו הרבה עבודה, גם נתנה לנו כדורי צמר נקי- לא חוטים קרועים ומלוכלכים, בשבילנו זה היה משהו מיוחד. אני

מנחשת שהיא לקחה את זה מחנות של יהודים מקומיים שברחו או נרצחו. הכנו לבעלה סוודר מצמר עבה, הוא היה כזה אנטישמי, כשבאנו לקחת את המידות שלו הוא הסתכל בהפגנתיות החוצה כדי לא להסתכל עלינו. כנראה שלא הייתה לו ברירה אלא לקנות מאיתנו, לא היו חנויות אז ואנחנו עשינו את העבודה. האישה הייתה ממש בסדר- כל פעם הייתה מביאה לנו קצת סלק סוכר שאמא הייתה מגרדת לתוך הצ'יר שיהיה קצת מתוק, קצת חמאה או שמנת, דברים שהיינו יכולים רק לחלום עליהם. אחרי שהרוסים רצחו את בעלה היא באה לשוק ומכרה את כל החפצים שלהם, אחותי ראתה אותה ואמרה כמה כואב לה הלב עליה כי היא באמת הייתה אישה טובה.

במוגילב היהודים גרו בבתים שהיהודים המקומיים ברחו מהם, זה היה במרכז מוגילב, והאוקראינים היו גרים מחוץ לעיר בבתים קטנים עם חלקות אדמה, הם באו לשוק למכור ביצים ותרנגולות. הרומנים עשו גטו בתוך העיר של איזה שלושה רחובות. אנחנו גרנו בתוך הגטו בחצי חדר צפוף, ישנו ארבעתנו על מעין פלטת עץ גדולה שבן דוד שלי הכין. מתחת לפלטה הזו הנחנו את מעט החפצים. היה מאד קר, איך שהגענו קנינו מהר שתי שמיות פוך, אחרת היינו קופאים מקור. אחרי גרו מחוץ לגטו והיה להם קצת יותר חופש תנועה, אבל לנו זה לא היה כל כך משנה, לא הייתה גדר סגורה. אנחנו גרנו ממש מול השוק, היינו צריכים רק לעבור את הכביש.

שלוש פעמים קיבלנו כסף מהונגריה. הר' מויז'ניץ יצר קשר עם כל מיני אנשים שידע שיש להם קרובים בטרנסניסטריה והוא שלח באומץ קצין רומני ששיחד שייקח את הכסף לטרנסניסטריה. הסכום הכי גדול שהיה אפשר לשלוח היה 5000 ל"י. אח של אבא נתן פעם 5000 ל"י, אחות של אמא נתנה ובן דוד אחד. היה מעין ועד שארגן את הקהילה כדי קצת לשמור על הסדר. מכל עיר היה איזה נציג והנציגים ארגנו את הדברים, אחרת היה עלול להיות עוד יותר גרוע... מהעיר שלנו היה חבר של אחותי בוועד. הם קיבלו רשימה מהשליח בה היה כתוב כמה כסף כל משפחה מקבלת. מתי שקיבלנו את הכסף יכולנו להרשות לעצמנו לאכול יותר מהצ'יר הזה.

ערב שבת אחד כשקנינו חצי קילו בשר, זה היה כזה לוקסוס. חצי קילו בשר מכרו שם עם העצמות, בנטו זה יצא בעצם רבע קילו. הכנו מרק לליל שבת עם שעועית ולכל אחד הייתה בצלחת חתיכה קטנה של בשר. באותה תקופה אנשים היו מסוגלים להרביץ בשביל האוכל. אמא חילקה 4 צלחות וראיתי שלאמא יש בצלחת רק חתיכת עצם עם קצת שעועית מעל. אמרתי לה שתתחלף איתי בצלחות אבל היא לא הסכימה. אז אמרתי לה שאם היא לא תתחלף איתי אני אזרוק את האוכל שלי לפח. היא לא האמינה לי אז היא לא נתנה לי, ואני זרקתי את המנה שלי לפח. מאז אמא שלי ידעה שאיתי אין חכמות. אבא שלי אמר שאני משיגע. אנשים היו מסוגלים להרביץ מכות כדי לקבל את הזכות לנקות את הסיר של מאמאליגה בסוף הארוחה ולאכול את השאריות. אצלנו שמרנו על הכבוד האנושי הבסיסי. אבל אי אפשר לשפוט מה שהרעב יכול לעשות לאנשים.

היהודים האוקראינים שנשארו במוגילב ולא ברחו עם הרוסים, לא קיבלו אותנו בכלל יפה, ממש שנאו אותנו. היו קוראים לנו הרומענצס. אחותי ואני היינו משתדלות להתלבש באופן מכובד, והם היו מרכלים עלינו- הרומענצס, תראו איך הן מתלבשות... הם חשבו שאנחנו עשירים, אבל מתחת למעט הבגדים שנשארו היינו רעבות מאד.

היה בחור אחד סימפטי מאד, ולול רנד, שהיה מחזר אחרי, היה מחכה לי מחוץ לבית שאצא איתו, אבל אני הייתי עסוקה בלהשיג את מעט הצ'יר למשפחה, ולא הייתי פנויה לזה. אחותי הייתה יוצאת עם גיסי לעתיד, הוא היה בא לאסוף אותה. גם כשחזרנו מטרנסניסטריה לא התעסקתי בשידוך מכיוון שהייתי עסוקה בללוות את אימי לבתי חולים.

אדון ייגר היה מהנדס מהעיר רדאוך שהיה ראש ועד הקהילה. הייתה שם מגפה של טיפוס הבהרות. והרופאים שבאו איתנו מרומניה לא ידעו מה לעשות עם זה, לא הכירו את המחלה, הם חשבו שזה סוג של וירוס או התקררות.

הרבה אנשים נפטרו מהטיפוס, גם מהרעב ומהקור. אני זוכרת שהיו עוברים עם עגלה לאסוף את הגופות. זכורה לי תמונה של אישה מתה עם צמה, אני זוכרת את צליל הנקישה של הגופה הקפואה נחבטת בערימה על עגלת המתים.

אחרי שנה או שנה וחצי חזרו הרופאים המקומיים ואמרו איך לטפל בטיפוס: 6 זריקות – 3 סיכנין, 3 קודאין. מי שהיה לו כסף קנה את הזריקות, ומי שלא- נפטר. בבוקרשט שמעו על זה, ונדבן אחד – פילדרמן, שהיה לו בית חרושת לנעליים – שלח לטרנסניסטריה רכבת שלמה של תרופות. בועד הקהילה החליטו החלטה תמוהה: רק אנשים בני מתחת ל-40 יכולים לקבל את הזריקות. אחותי ואבא שלי היו שניהם חולים באותו זמן. בשביל אחותי עמדתי בתור יום שלם וקיבלתי את הזריקות, ובשביל אבא לא קיבלתי. בשוק השחור מכרו את הזריקות ב-10,000 ל"י, זה היה הון. מה

עשינו? לאחותי הייתה חליפה יפה במיוחד והלכתי לנסות למכור אותה. בשוק לא היה עוזר לי למכור את זה- הייתי מקבלת 5 חבילות קמח בעד זה, לא מכרו מוצרים תמורת כסף.. הייתה לנו מכרה שהייתה בקשר עם קצין רומני, ניגשתי אליו, החליפה מצאה חן בעיניו והוא הציעה לקנות אותה ב3000 ל"י. יצאתי נורא מאוכזבת עם החליפה, וחברה שלי ראתה אותי, סיפרתי לה מה קרה. היא אמרה שהיא מכירה קפטן. ניגשנו אליו, אני חיכיתי בחוץ, ואחרי כמה זמן היא יצאה עם 10000 ל"י. אני ברחתי מהר עם הכסף מחשש שהוא יתחרט, ואחרי כמה דק' אני שומעת שקוראת לי החברה, ניסיתי לברוח, פחדתי שהוא התחרט, אבל היא השיגה אותי. היא אמרה שהקפטן נתן לה כדמי תיווך זוג גרביים והיא רוצה לתת לי אותם. ככה השגתי את הזריקות בשביל אבא שלי, רופא מהעיר שלנו בא להזריק לו אותן ללא תשלום, וככה אבא נשאר בחיים. לפעמים אני חושבת איזה מזל היה שאחותי חלתה ולא אני, לאחותי לא היה הצד של היזמה והתושייה לפתור בעיות וחלילה אבא היה עלול לא לצאת מהמחלה הזו. כנראה שדברים קורים כפי שהם צריכים לקרות.

אחרי המלחמה גילו שברכבת היה משלוח מספיק של תרופות גם לאנשים מעל גיל 40, אבל במקום לחלק אותן הועד מכר אותן תמורת כסף בשוק השחור. הרבה אנשים מתו בגלל ההחלטה הזו, ואחרי המלחמה תבעו את אדון ייגר על המעשה הזה והוא ישב בכלא הרומני 3 שנים. אי אפשר לשפוט אותו רק על המעשה הזה, היו גם הרבה דברים טובים שהוא עשה בתפקידו, כמו הקמת בית מלאכה בטרנסניסטריה, שאפשר לאנשים קצת תעסוקה ומזון מועט. מנהל בית היתומים שבו היינו מתנדבות בשבתות קיבל 15 שנה בכלא. הייתה שמועה שהוא קיבל משלוחים של מזון מבוקרשט וגם הוא מכר את זה בשוק השחור.

היה במוגילב סרג'נט רומני בשם ברבולסקו שהיה אכזרי מאד. הוא היה מסתובב עם כלב וכשהיה רואה יהודי, הוא היה אומר לכלב משהו והכלב היה מתנפל עליו, והסרג'נט ישב וצחק איך שהיהודי צורח. כששמעו שהוא מתקרב הרחוב היה מתרוקן. הוא גם אחרי המלחמה נשפט ע"י הרומנים ונכלא ל15 שנה.

אנא ספרי/י על קורותיך מתום המלחמה ועד עלייתך לארץ

(השחרור וחזרתך הביתה, חייך אחרי המלחמה, העפלה/ עליה):

באביב 44 הרוסים נכנסו ושחררו את טרנסניסטריה. אחרי שנגמרה המלחמה- היהודים רצו לשוק לקחת מצרכי מזון שהרומנים השאירו אחריהם בבריחתם מפני הרוסים. אבל זה היה מפחיד מאד כי היו עדיין רומנים שעמדו בצד השני של הדנייסטר וצלפו על כל מי שראו אותו מסתובב בשוק. מהעיר שלנו שני אנשים נהרגו מכדורי הצלפים- אח של ישראל פולק שסחב שק תפוחי אדמה ועוד בחור. השכן ניסה לשכנע אותנו ללכת לקחת לנו מצרכים אבל אמא לא הסכימה בשום אופן לקחת את הסיכון, נשארנו בבית. אחרי שפסקו היריות ירדנו לשוק ומצאנו רק כמה עפרונות וחבית עם עגבניות ירוקות.

למי שהיה כסף קנו עגלה וסוס ונסע הביתה. לנו לא היה כסף, אבל למשפחה של חברה שלי היה, והיא לא הסכימה לנסוע בלעדי. אבי אמר שאם יש לי הזדמנות לצאת מהגיהנום- כדאי שאסע איתה. אבל הם לא עשו את החשבון מבחינת מקומות- הייתה אחות של חברתי עם שלושה ילדים קטנים ועוד ארבעה מבוגרים וחבילות- איך יהיה מקום לכולם? כל כך רצו כבר לצאת משם שלא חישוב את המקומות בהגיון. אז הלכנו ברגל, חברה שלי ואחיה וגיסה ואני - 200 ק"מ - ממוגילב עד טשרנוביץ. ביום הלכנו, ובלילה ישנו בכפר אצל הגויים על הרצפה שדווקא נתנו לנו להיכנס, ואם לא היה באופק כבר ישנו בדשא מתחת לעצים ביער. לא זוכרת כמה ימים וכמה לילות הלכנו, אבל ככה הגענו.

כשהגענו לטשרנוביץ הלכתי למשפחת פולק, מכרים של הוריי (ההורים של ישראל פולק שקיבל פרס ישראל). לאדון פולק היה בית חרושת. הרוסים אמנם לקחו לו את הבעלות על המפעל, אבל הוא נשאר המנהל. אני נשארתי לעבוד אצלו עד שההורים יבואו - הבטיחו לנו בטרנסניסטריה שעוד מעט הרוסים יסדרו את פסי הברזל ויביאו את היהודים בחינם לרומניה.

יום אחד באו שני קצינים רוסים וסיפרו שעד גיל 24 צריכים להצטרף לקומסומול, תנועת הנוער של המפלגה הקומוניסטית. עוד בחורה מהמפעל ואני נרשמנו ואמרו לנו שמחר נתייצב בבית חולים לעיניים שם יקחו אותנו לעבור

סמינר והכשרה להיות מורות. אחרי שהלכו הקצינים, מישהו שכבר היה ברוסיה אמר לנו שכל זה שקר וכזב- הם לא לוקחים לסמינר, הם לוקחים לדונבס לעבוד עבודת פרך בכריית פחם. הוא סיפר שלוקחים לשם גם אסירים, ושהסיכוי לשרוד שם לאורך זמן נמוך מאד. הרוסים המשחררים רצו "לעשות לנו טובה" ולקחת אותנו לשם...

כשנרשמתי לקומסמול כביכול, הקצינים הללו לקחו לי את רישיון העבודה במפעל. כשחזרתי הביתה סיפרתי לגברת פולק והיא התחילה לבכות, אמרה לישראל: מה אני אגיד להורים שלה? טרנסניסטריה הם עברו ודווקא מהבית שלי ייקחו את הבת שלהם לדונבס? ישראל לא ענה, אז כדי לגרום לו להציע פתרון היא אמרה לו: 'אתה יודע מה? קח את אחותך במקומה'. הייתה לה בת בגיל שלי. אז ברגע הזה ישראל אמר שאני לא מוכרחה להתייצב ושכדאי לי לברוח.

בערב הרחובות היו שוממים והתריסים מוגפים. אנשים פחדו לצאת מהבית מחשש שיעצרו אותם. הלכתי בערב ליד הבתים, לא ראיתי אף אדם, אם שמעתי רעש נכנסתי להתחבא בחצר של בית. הפולקים גרו באמצע העיר והתכוונתי להגיע לפרבר של טשרנוביץ למכרים אחרים. פתאום שמעתי צעדים של פטרול רוסי, נבהלתי מאד- אם יתפסו אותי אפילו רישיונות או תעודה אין לי להראות, מהר ניסיתי להיכנס לחצר של בית. איך שפניתי להיכנס קפץ לכיווני בנביחות כלב ענק. לא ידעתי מה לעשות- או שהחילים יתפסו אותי או שהכלב יתפוס אותי, לא הספקתי לחשוב מה לעשות, והחילים ששמעו את הכלב רצו ומצאו אותי. ביקשו שאראה להם תעודת זהות אבל לא היה לי כלום. במעט הרוסית שידעתי ממוגילב ניסיתי להסביר להם מי אני אבל זה היה כמו לדבר לקיר.

הביאו אותי לבית מעצר, שם ישבו קצינים, הם היו שיכורים וריח של וודקה ועשן סיגריות. אני כבר חשבתי שזה הסוף שלי- יאנסו אותי, יהרגו אותי. הקצין ביקש ממני שוב תעודת זהות, ואז פתאום נזכרתי שבשבתות, כשלא היינו עובדות, היינו הולכות להתנדב בבית יתומים לילדים וקיבלנו תעודה ברומנית שהעידה על התנדבותנו. נתתי לו אותה. הוא לא ידע רומנית והיה שיכור, הוא לא רצה להראות בפני החילים הפשוטים שהוא לא יודע רומנית אז הוא עשה כאילו שהוא מעיין בתעודה, קיפל אותה, החזיר לי ואמר- תנו לה ללכת. כשיצאתי משם- לא האמנתי שיצאתי בחיים. התחלתי לרוץ, שכחתי את הדרך, איכשהו הגעתי למכרים. ב23:00 הגעתי אליהם ודפקתי בדלת- הם נבהלו מהדפיקות אבל פתחו לי. למחרת בבוקר ברחתי לסטרז'ניץ, לא חיפשו אותי מאז.

בסטרז'ניץ היה לי בן-דוד, עליו אפילו לא ידעתי עד אז, מישהו בדרך אמר לי. הלכתי לגור אצלו ותכף כשהגעתי קיבלתי עבודה: החלפתי בחור יהודי שגויס לצבא האדום והפכתי להיות מנהלת רובע של העיר. אני בקושי ידעתי רוסית. לדבר יכולתי מעט, אבל בקושי הכרתי את הא"ב ולקראו ולכתוב לא ידעתי, ועכשיו הייתי צריכה לנהל רובע של עיר!! הבן של בן הדוד נתן לי שיעורים איזה יום-יומיים, לפחות שאוכל לחתום את שמי ברוסית..

אחרי תקופה שעבדתי שם הייתה שמועה שבילילה יתחילו לקחת אנשים לדונבס, מי שמתאים להם, אפילו אחרי גיל 24, גברים או נשים בלי ילדים. הכרתי שם מישהי שעברה הפלה והילדים מתו בטרנסניסטריה והיא פחדה שייקחו אותה אז אמרה לי שכדאי להתארגן יחד להתחבא. היא הכירה את אנשי העיר, והיא ביקשה ממפקד מכבי האש להתחבא בלילות בקומה העליונה של התחנה שלהם. ביום עבדנו כרגיל ובלילה ישבנו שם. אחרי כמה ימים חשבתי: זו עדיין מלחמה, אם יהיו הפצצות על העיר, בניין מכבי האש בודאי יהיה בין המטרות הראשונות של הפצצה.. החברה הסכימה שלא כדאי להמשיך להתחבא שם, אז למחרת סידרנו מחבוא חדש: בעל של חברה נוספת חפר בתוך מחסן בור, כמו קבר, שיתאים לארבעה אנשים, ריפד אותו בקש ומעליו שם קרש וקש שלא יוכלו למצוא אותנו.- שם התחבאנו כמה ימים ולילות כי הייתה אקציה לדונבס במשך אותם ימים. מישהו הביא לנו אוכל וכאשר נגמרה האקציה אמר לנו שאנחנו יכולים לצאת.

עכשיו הייתה לנו בעיה: לא היינו בעבודה כבר כמה ימים, ואיך נביא פתק מחלה מרופא? הצעתי שנביא למעסיק בקבוק וודקה חזקה במקום פתק מרופא. הוא לא שאל כלום, וזה עבר בסדר. היה סיפור שבמסגרת תפקידי כמנהלת רובע הייתי צריכה להעיד במשפט לאישה שגנבה חלונות עשויים עץ מאיזשהו בית. הרבה בתים היו נטושים כי בעליהם מתו, ברחו, גויסו למלחמה, והגניבות היו דבר שבשגרה. האישה הזו הייתה גם בטרנסניסטריה, הרגשתי שאין לי זכות בכלל לבוא ולשפוט אותה. במשפטים דומים אנשים נכנסו לכלא ל3 שנים, ריחמתי עליה נורא. מצד שני, המעסיקים שלי ציפו שאשליט משמעת ברובע. אדון לסטר, יהודי שהיה ממונה ישיר עלי, אמר שהוא כבר סידר עם הפרקליט שיקבל 5000 רובל ועכשיו זה תלוי בי שאסדר את העדות בצורה כזו שהאישה תצא זכאית (5000 רובל זה

היה המון. אני למשכורת קיבלתי 350 רובל והעובדים שלי 115 רובל). אדון לסטר אמר שבעדות שחתמתי עליה כתוב שהעץ שנגב היה בצבע כחול ושאני אגיד בעדות שהעץ היה ירוק. בגלל שלא דיברתי רוסיית הייתה מתורגמנית שתרגמה אותי לשופט. השופט פסל את העדות בגלל הסתירה בעובדות, וכך הצלנו את האישה הזו, היא ממש בכתה מרוב שמחה. כנראה שגם השופט קיבל איזה שוחד כי הוא לא התעקש יותר מידי.

כשהסתיים המשפט הפרקליט אמר לי שאמא שלו יהודיה והוא רוצה להתחתן איתי. הוא היה גבר נמוך, אמר לי משפט "אני לא מכוער, רק השיניים שלי לא בסדר", היו לו הרבה שיניים מזהב. הייתי בת 22-23 ונראיתי לא רע. הבנתי שלא אוכל להתנגד לו בלי שזה יסבך אותי, ושאני חייבת לברוח. אדון לסטר הסכים, כי הוא ראה שהפרקליט הזה מחפש אותי כל הזמן במשרדים. ברחתי וחזרתי לטרנסניסטריה. אם היו תופסים אותי היו יכולים להכניס אותי לבית סוהר על זה שברחתי מהעבודה.

אחרי כמה חודשים שהייתי שוב עם ההורים בטרנסניסטריה תיקנו את מסילת הברזל וחזרנו ברכבת עד סירט, זו הייתה עיר גבול עם רומניה, ומשם שכרנו עגלון גוי שייקח אותנו הביתה. כשהגענו הבית הראינו שאין סיכוי לגור שם כי הבית היה מושחת, בלי חלונות וכלי דלתות, וכבר החלטנו באופן עקרוני לעלות לישראל אז לא רצינו להתחיל לתקן את הבית. הנחנו את החבילות אצל בת דודתי ויצאנו לחפש דירה. מצאנו חדר אחד גדול עם מטבח גדול ושם גרנו. ההורים ישנו בחדר ואני במטבח אחותי התחתנה מיד כשחזרנו. אבל זה היה מספיק. בטרנסניסטריה ישנו בחצי חדר צפוף אז אלה היו תנאים מספקים עבורנו.

אבא חזר לעבודתו כרב, ולי לא היה הרבה לעשות. כל מחשבותיי היו נתונות לעליה לארץ ישראל. מרוב שעמום הייתי קמה בבוקר, לוקחת מטאטא ומטאטאת את המדרכה שלפני הבית, העיקר לעשות משהו. אז אבא שלי אמר לאמא שלי: הנה, את רואה מה קורה כשקוראים לילדה על שם אמא גם התכונות עוברות אליה. כמו שאמרתי- נקראתי על שם סבתי שהייתה באופייה פעילה ומעשית תמיד.

אמא הביאה מטרנסניסטריה אקזמה קשה- מהברך ומטה- עם פצעים אדומים ומוגלתיים. נסעתי איתה לבית חולים יהודי בעיר יאסי, שם היא הייתה מאושפזת חודש. באותה תקופה היו מקציבים מזון ברומניה בפנקסים, ולכל אחד היה מותר לממש את תלושי המזון שלו רק במחוז בו הוא גר. לי היה פנקס ששייך לבוקובינה, וביאסי התלושים לא היו רלוונטיים. בשוק השחור לא הצלחתי לקנות כלום כי אף אחד לא הכיר אותי וחששו למכור לי. בית החולים אמנם היה יהודי, אבל לא כשר, הכלים היו משותפים לבשר וחלב, ואנחנו במשפחה הקפדנו על הכשרות. אמא שלי אמרה שאם בטרנסניסטריה הצלחנו לשמור כשרות אז בטח ובטח שצריך להקפיד. אני גרתי באותו חודש אצל משפחה מאד נחמדה, הם היו עניים ולא יכלו לעזור לנו במזון אבל שלחו אותי לשוק השחור ואמרו לי להשתמש בשם שלהם כדי להשיג קמח לממליגה.

יום אחד פגשתי סטודנט לרפואה שלקח אותי לקנות לחם אצל הרוסים. הלחם שלהם היה שחור ומר, ממש כמו בוץ. לא האמנתי שאפשר לאכול כזה דבר, אז הבחור צחק ואמר שיש ללחם הזה מעלה אחת- אי אפשר לאכול ממנו יותר מידי... לא לקחתי את הלחם. פגשתי מכרה מהעיירה שלנו שסיפרה שאמא שלה אופה בבית לחם למכירה, אז ממנה קניתי. הייתי חייבת להשיג אוכל לאמא שלי. חשבתי שהנה, אנשים כבר חזרו מטרנסניסטריה, יש להם כבר מיטה ואוכל, ורק אני עוד צריכה להשיג אוכל בדרכים-לא-דרכים. לאחות הראשית בבית החולים הייתי מביאה כל פעם משהו- סיגריות, אודם, בושם, והיא נתנה הוראה לאחיות שיתנו לאמא שלי רק את האוכל שהיא יכולה לאכול מבחינת הכשרות: לחם, תפוחי אדמה. קניתי לאמא ספל פח ובבוקר הרתיחו חלב בספל שלה.

בבית החולים ביאסי פגשתי את הבחור היהודי שאפשר לי לברוח כשנתפסתי בזמן האקציה במוגילב. הוא היה בחור נאה וזיהיתי אותו מיד, אמא שלו הייתה מאושפזת ליד אמא שלי. הוא מאד התבייש כשזיהה אותי, לא רצה שידעו על שיתוף הפעולה עם הרומנים בזמן המלחמה. אבל התיידדנו, אפילו הלכנו ערב אחד ביחד לקולנוע.

כל פעם אחרי תקופה קצרה של החלמה האקזמה הייתה חוזרת, הייתי עם אמא גם בבית חולים בטרנסילבניה למשך חודש, ובארץ הסתובבנו אצל הרבה רופאים. גם בארץ זה לא היה קל. ברומנית יש אמרה: אם יש הרבה צרות – מוכרחים למצוא דרך לצאת מזה. תמיד הייתי צריכה למצוא דרך איך להשיג את הטיפול הטוב ביותר עבור אמי בתנאים שהיו.

מיד כשחזרנו מטרנסניסטריה היה לנו ברור שאנחנו עולים לארץ ישראל. כל אחד השיג סרטיפיקט ממקום אחר. בדקתי בצעירי אגודת ישראל ולא היה מקום ברשימה. אני הכרתי את המזכיר של פועלי אגודת ישראל מטרנסניסטריה. הוא השתדל עבורי וסיפר שם שהייתי עסקנית בבית יעקב (למרות שלא הייתי...) ומיד קיבלתי מקום באנייה, אבל לבד, ללא המשפחה. ב-1947 היינו בדרך-מקוסטנצה ברומניה נסענו ברכבת לבורגס, ומהנמל בבורגס שתי אוניות: פן-יורק ופן-קרשנט, עם 15,000 איש על שתייהן. זה היה באמת סדר גודל עצום של אנשים גם ביחס לספינות מעפילים. היו דרגשים צפופים כל כך שלא היה אפשר לשבת, רק לשכב. האנגלים שמעו שנגיע וחיכו לנו, סידרו לנו כבר מקום בקפריסין-מחנה 69, עם אוהלים ומיטות. זה היה חורף כשהגענו ולא היה אפשר להוריד את הרגליים מהמיטה מרוב בוץ. אחר כך היו ימים יותר יפים. האנגלים היו בסך הכל בסדר. לא שאנשק אותם על הד, אבל לפחות היה אוכל בשפע ואפשרו לשליחים מארץ ישראל לבוא וללמד עברית.

הרבה אנשים התחתנו בקפריסין. היינו מכינים עוגות לחתונה מאטריות שהשרנו במים כל הלילה ובבוקר כבר הפכו למעין בצק, רידדנו את הבצק עם בקבוק שתייה, מילאנו עם קקאו ובוטנים, ומרחנו קרם מלמעלה של קקאו ומרגרינה. היה בחור שהיה מקשט את העוגות מלמעלה בקקאו ועושה ציורי אומן, של קבר רחל למשל, ועוד... היה ממש חבל לאכול את העוגה. מתנה שהיינו מכינות לחתונה: היינו פותחות את הפדים שהנשים קיבלו- את הבד החיצוני היינו תופרות בחוט צמר אדום, מוסיפות כיווצים בצדדים ועם צמר הגפן היינו ממלאות לכרית נוי. אנשים מחפשים תמיד משהו ליצור. בן דוד של בן הדוד שלי היה מסתת באבן שיש עם פצירה ציורים מדהימים. אני לימדתי כמה בנות עברית, שהן לא ידעו בכלל. בת דודה שלי שאיתה ישנתי באוהל אהבה לבשל. בתחילה היינו אוכלים ביחד כולם, ואחרי תקופה נתנו למי שרצה פתילה והיה אפשר לקבל מצרכים ולבשל לבד, ובת דודה שלי הייתה מבשלת לנו, כל אחד עשה משהו. נשים שהיו בהריון היו עוברות לצריף, אבל כולנו גרנו באוהלים. חפרנו לנו תעלה מסביב לנקז את המים בחורף.

נא ספרי על חיך בארץ

(תחושותיך בעת עלייתך ארצה, פעילותך הציבורית או התרבותית, המשפחה שהקמת, המסר שברצונך להעביר לדורות הבאים):

כשהגעתי לארץ ב-7 ליולי 1948 הייתי במעברה בפרדס חנה למשך חודשיים. במעברה היינו 10 בנות בחדר אחד. הייתי מתנדבת ברישום העולים החדשים שהגיעו מכיוון שידעתי עברית טובה. היו קוראים לי בבוקר ובלילה בכל שעה, כל פעם שהגיעה קבוצת עולים חדשה. פעם אחת דפקו לי על החלון בליל שבת והזמינו אותי לבוא לרישום, המזכיר היה בחור מהשומר הצעיר, בחור איכותי מאד, אבל לא עלה בדעתו שאני לא כותבת בשבת. אמרתי לו: 'בטרנסניסטריה לא עבדתי בשבת אז בארץ ישראל אעבוד בשבת?!', מהמבוכה הוא אפילו לא ענה והלך. את בעלי, אורי פייביץ', הכרתי עוד מהעיררה שלנו. הוא היה מבוגר ממני ב-11 שנים. הוא עלה לארץ ב-1945 כי אחותו הייתה בארץ ויכלה לבקש סרטיפיקט בשבילו. כשאני הגעתי לארץ והקשר בינינו הפך להיות רציני, הגיס שלי עודד אותנו להתארגן. אני לא רציתי להתחתן בלי ההורים, ולא היה ברור מתי הם יגיעו לארץ, אז התארגנו וחיכינו להתחתן רק כשההורים יגיעו.

בדרך חזרה מטקס האירוסים הלכנו אני ובעלי ללוות קרובי משפחה הביתה, ובעלי אמר לי 'אם הייתי יודע שאת רוצה אותי, יכולנו להתחתן כבר ברומניה עם ההורים של שנינו', אז אמרתי לו 'מה רצית שאני אעשה? אציע לך נישואים?!'. הוא אמר לי שאף פעם הוא לא העיז לגשת אלי כי תמיד הייתי מוקפת בחברים, מה שהיה נכון. היו לי גם ידידים שהיו קצת מחזרים אחרי, ואורי היה ביישן כזה. בסוף התחתנו אחרי שנה, כשהייתי בת 26, עוד לפני שההורים הגיעו, כי ההורים של בעלי חשבו שלא כדאי לחכות יותר מידי. ההורים ואחותי עלו בנפרד במאי ויוני 1950 מטרנסילבניה באוניית נוסעים בתנאים נורמאליים.

אז ההורים שלי הגיעו כשהייתי כבר בהריון. הם באו לגור איתנו בבית ערבי של 3X3 מטר בשכונת ג'בליה. היה מאד צפוף- עם אמבטיה ועגלה לתינוקת. כשפתחנו את המיטה לשתי מיטות בלילה, היינו צריכים להזיז את השולחן כך שחסם את הדלת, אם חלילה הייתה מתחילה שריפה בלילה לא היינו יכולים לצאת כי החלונות היו מסורגים... ואנחנו עברנו לישון במטבח. בעלי עבד בתור סגן מנהל בנק ומאוחר יותר קודם להיות מנהל בנק, אני רוצה לראות היום סגן

מנהל בנק שחי בתנאים כאלה, אבל אז זה היה ככה ולאנשים לא היו דרישות. בשלב מאוחר יותר עברנו להתגורר בדירת שניים וחצי חדרים ברחוב ויצמן עם מטבח נפרד וזה כבר היה מושא לקנאה. אנשים היו אז גרים בתנאים של 3 זוגות צעירים במטבח אחד...

עבדתי תקופה במחלקת הסטטיסטיקה במשרד הפנים, והמשרד היה במתחם שרונה. בעצם הסתבר שמילאתי מקום של עובד שגויס במלחמת השחרור. עוד יש לי את התעודה של אישור הכניסה למתחם משרדי הממשלה. אנחנו עשינו את תעודת העולה, וקבענו את גובה השכר הממוצע לכל מקצוע, הייתי מראיית בעלי מקצועות שונים עבור זה. אחר כך, כשהמשרד עבר לירושלים, גברת ממוצא גרמני שהכרתי סידרה לי עבודה אצל מכר שלה, גם הוא ממוצא גרמני. ידעתי להכין פרחי נוי מלאכותיים, ועבודת יד, ובבית החרושת הזה עסקנו בהכנת אביזרי אופנה כמו תיקים, חגורות, סיכות. המעסיק שלי היה מרוצה ממני מאד, עשיתי עבודה טובה, אך המעסיק שלי התרשם בעיקר מהיכולת שלי לעבוד בצורה יעילה, ואף להסביר לעובדות האחרות מה הן צריכות לעשות. הייתי מביאה לשם מכרות וקרובות משפחה שלי שיצטרפו כעובדות נוספות. בית החרושת היה ממוקם מתחת לבית דיזנגוף בשד' רוטשילד, איפה שהכריזו על הקמת המדינה.

עבדתי שם כמעט עד הלידה. הנסיעה לעבודה מג'בליה לרוטשילד בתל אביב הייתה קריעת ים סוף. האוטובוס היה מלא עד אפס מקום ועמדתי על המדרגות עם בטן של חודש שמיני-תשיעי, בעלי היה עומד מאחורי ושומר עלי שלא אפול, זה כבר היה כמעט בלתי אפשרי. המעסיק שלי התאכזב כשעזבתי, הוא ביקש שאבוא אפילו רק כדי שיהיה לו עם מי לדבר ומי שיגרום לעבודה להתנהל כמו שצריך. בזמנו גם עשיתי קורס תפירה של בגדי גברים, אבל לא עבדתי בזה בפועל.

אחרי שילדתי נשארתי בבית עם הבת הבכורה ומאוחר יותר גם עם השנייה, לא היה אז מושג של לשכור מטפלת. אבא של בעלי התאכזב כשנולדה הבת השנייה, הוא מאד רצה בן, כי היו לו רק נכדות. הוא עודד אותי שאחרי הבנות בטח אלד שלושה בנים, כמו אשתו. אבל אני סבלתי מאד בהריונות מקוצר נשימה עד כדי שממש לא יכולתי לנשום. לא האמנתי שאני אוכל לשרוד עוד הריון במצב הזה, אז הסתפקנו בשתי הבנות. אחרי שהוא נפטר, והבנות שלנו כבר היו גדולות, נזכרתי כמה שהוא רצה בן, וחשבתי שאולי ננסה להביא ילד לעולם ולקרוא לו על שמו. הבנות צחקו- 'ומה יקרה אם תיוולד בת? תיקראי לה אליעזרה?'... נולד בן, ובעלי שמח מאד.

במהלך ההיריון של בני הקטן אמי הייתה חולה מאד. הייתי מטפלת בה וזה היה קשה לי פיזית ורגשית. אפילו היה חשש להפלה חלק מההיריון. אמא שלי נפטרה כמה רגעים אחרי שחזרתי הביתה מבית החולים עם הילד. הייתי בוכה בזמן שהנקתי את הילד, הייתי קשורה מאד לאמא שלי. בשלב מסוים אבא שלי עבר מקרית שמונה, שם הוריי גרו ואבי שימש כרב, לגור איתנו.

היום יש לי 11 נכדים ו8 נינים. בתי הבכורה דוקטורנטית למדעי המח. הבת השנייה דוקטורנטית בכימיה, והבן הצעיר דיקן באוניברסיטה. והנכדים גם הם מוכשרים מאד, כל אחד בתחומו. גם אחותי השאירה שתי בנות, נכדים, ונינים שכבר לא זכתה לראות.

אנשים מתפללים שאני זוכרת כל כך טוב את הפרטים של חיי. לפעמים בשבת, בשבת אני לא רואה טלוויזיה, אני יושבת ומגלגלת את הזיכרונות כמו סרט- איפה היינו פה, ומה עשינו פה. נקווה שלא יהיה שוב דבר כזה כמו מה שעברנו במלחמה. נקווה שנסתדר פה בארץ, אני באמת לא יודעת אם יהיה פעם שלום, נשאר רק לקוות. מקווה שהנכדים כבר יוכלו לספר כהיסטוריה על המלחמה שלנו על הארץ. אני מאמינה שצריך לספר הרבה על מה שקרה במלחמה, כדי שאנשים ידעו להעריך את מה שיש לנו פה בארץ. חשוב לזכור שיש לנו מספיק שונאים מבחוץ ואנחנו צריכים לשמור שלא לשנוא זה את זה. בנוסף – לדעת להסתפק במה שיש. במשך שנים הלוקסוס והציפיות לרמת חיים הפכו להיות גבוהים מידי, הרבה אנשים מתלוננים, וכדאי ללמוד לשמוח על מה שיש.

ראיון: שושנה נתיב

תל אביב- יפו, דצמבר 2013